

Využívání elektronických informačních zdrojů v oblasti přírodních věd z projektu 1N04186 – sázka na školení a semináře.

Using the electronic information sources in the field of nature sciences provided from project 1N04186 – chance in trainings and workshops.

Autoři: Alena Balvínová, Jan Soukup, Radka Lukášová

Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Středisko vědeckých informací

INFORUM 2007: 13. konference o profesionálních informačních zdrojích
Praha, 22. - 24.5. 2007

Abstrakt:

Projekt 1N04186 Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR pod názvem „Multilicence pro zajištění kontinuity přístupu k přírodovědným informačním zdrojům“ zajistil informační zdroje v oblasti přírodních věd pro vědu, výzkum a výuku na vysokých školách a vědeckých institucích cestou konsorciálního nákupu velkoplošně využívaných databází v letech 2004-2008.

Zajištění informačního zázemí je však pouze důležitým předpokladem pro rozvoj vědeckého výzkumu. Nic neříká o snaze samotných uživatelů tyto informační zdroje využívat ani o výši využívání. K tomu je nezbytné posílení informační gramotnosti uživatelů. Bereme-li v úvahu vysokoškolské prostředí, pak kvalitní vědecké výsledky mohou přinést ti vysoce odborně vzdělaní a úspěšní studenti, kteří jsou dostatečně vedeni k celoživotní potřebě pravidelného samostatného sledování odborné literatury, jejího využití při studiu, vědecké práci i správném psaní odborných textů.

Príspevek pojednává o stěžejních úkolech projektu, jejich výsledcích v rámci konsorcia, podává grafické vyhodnocení výsledků a všimá si blíže situace na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Autoři:

Alena Balvínová *balvin@natur.cuni.cz*

pracuje ve Středisku vědeckých informací Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Je odpovědná za zajišťování a správu elektronických informačních zdrojů pro fakultu, za metodické vedení knihoven s cílem koordinovat knihovnické a informační služby na fakultě a jejich rozvoj dle současných moderních trendů, systémové práce v knihovním systému ALEPH 500 v rámci fakulty.

Je koordinátorkou projektu na zajištění elektronických informačních zdrojů pro přírodní vědy. Pracuje v odborných komisích zabývajících se problematikou zpřístupnění elektronických vysokoškolských prací a problematikou zvyšování informační gramotnosti studentů.

Jan Soukup *jsoukup@natur.cuni.cz*

pracuje ve Středisku vědeckých informací Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Je zodpovědný za sběr publikační činnosti na PřF UK, za webové prezentace SVI

a fakultních knihoven a také za efektivní webové rozhraní pro přístup k databázím. Poskytuje dle potřeb další nutnou technickou podporu.

Radka Lukášová *lukasov2@natur.cuni.cz*

pracuje ve Středisku vědeckých informací Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Zabývá se zajišťováním efektivního a přehledného přístupu k elektronickým časopisům a databázím zakoupeným fakultou. Zabývala se též problematikou sběru a zpřístupňování elektronických vysokoškolských prací na PŘF UK.

Abstract:

Project 1N04186 of the Ministry of Education named "Multilicence for providing the continual access to the information sources in the field of nature sciences" has provided the information sources for R&D in universities and scientific institutions with consortium purchase of widely used databases for the period of 2004-2008.

Providing the information background is only an important presumption for R&D development. It does not say anything about the way how do the users use the electronic sources neither about the quantity of using them. For that it is necessary to intensify the user's information literacy. When we consider the university environment, the good quality scientific researches can also bring highly expert education and successful students who are taught to watch lifelong the scientific literature and use for studies, work and writing expert texts.

This text is about key tasks of the project and its results for the consortium. It also shows the results in graphical way and is focused closer to the situation in the Faculty of Sciences of the Charles University in Prague.

Authors:

Alena Balvínová *balvin@natur.cuni.cz*

works in Scientific Information Department of the Faculty of Science in Charles University in Prague.

She is responsible for providing and administrating the electronic information sources for faculty and also for methodical guidance of faculty libraries with a goal to coordinate librarian and information services in the faculty and develop them according to current modern trends.

She is the coordinator of the project providing electronic information sources focused on nature sciences. She works in expert commissions focused on providing access to on-line theses and increasing students information literacy. She also does systematic works in the librarian system ALEPH 500 for the faculty.

Jan Soukup *jsoukup@natur.cuni.cz*

is a member of Scientific Information Department of the Faculty of Science in Charles University in Prague.

He is responsible for data mining in the field of publications activities at the faculty and web presentations of the department and the faculty libraries. His job is also to provide an efficient web interface for the access to electronic database and any other necessary technical support.

Radka Lukášová *lukasov2@natur.cuni.cz*

works in Scientific Information Department of the Faculty of Science in Charles University in Prague.

She works on efficient overview of on-line journal titles and databases licensed by the faculty and she also used to provide access to on-line theses on Faculty of Science as well.

Informační zázemí na přírodovědných vysokých školách

Ke studiu přírodních věd na vysokých školách se většinou hlásí studenti, kteří se chtějí vzdělávat v přírodovědných oborech - biologii, chemii, geologii a geografii a životním prostředí a pak pracovat ve zvoleném vědeckém oboru. Cílem výuky by mělo být, aby každý z absolventů univerzity byl nejen vysoce odborně vzdělán v příslušném oboru, ale současně, aby absolvoval studium s vypěstovaným celoživotním návykem pravidelného samostatného sledování odborné literatury, jejího využití při studiu, vědecké práci i správném psaní odborných textů. Takto vysoce vzdělaní a informačně gramotní absolventi se mohou stát členy vědeckých týmů na vysokých školách a v různých vědeckých institucích.

Díky projektům Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na podporu vědy a výzkumu byly získány finanční prostředky pro zajištění informačního zázemí. Tento počín je však pouze důležitým předpokladem pro rozvoj vědeckého výzkumu. Věda a vědecké publikování by jedno bez druhého nemohlo existovat. Vědecké informace jsou impulsem k dalšímu rozvoji vědy.

Samozřejmě ne každý z vysokoškolských studentů bude po absolvování studia vědecky pracovat. Setkáváme se však s tím, že mnozí studenti přijdou do kontaktu s odbornými vědeckými elektronickými databázemi až při psaní diplomových prací. Je správné to, že navzdory kvalitní výuce nejsou v průběhu studia dostatečně přitazeni k využívání vědeckých databází, vlastní vědecké práci a následně k vědeckému publikování prostřednictvím atraktivních metod vyučujících? Nemůže být toto příčinou toho, proč mnozí absolventi odcházejí pracovat do poboček bank či pojišťoven? Je jednoduché svést odliv absolventů mimo vědeckou sféru na finanční důvody. Ale pravda je možná někde jinde.

Přelom tisíciletí znamená i pro knihovny převrat. Současným trendem je přesun zájmu od tištěných publikací k elektronickým informačním zdrojům. Tento trend je postupný a přitahuje pozornost vědců i studentů samovolně k online informačním zdrojům.

V popředí zájmu jsou elektronické odborné časopisy s vysokým impaktfaktorem, které jsou těžištěm informačního zajištění vysoké kvality výzkumu, dále plnotextové elektronické databáze a v poslední době vzrůstá počet vydaných elektronických odborných knih. Zdá se, že bibliografické databáze přestávají být středem zájmu uživatelů, přesto, že je to nadmíru užitečný informační aparát, který umožní dostat se právě k vysoce odborným vědeckým plnotextovým informacím.

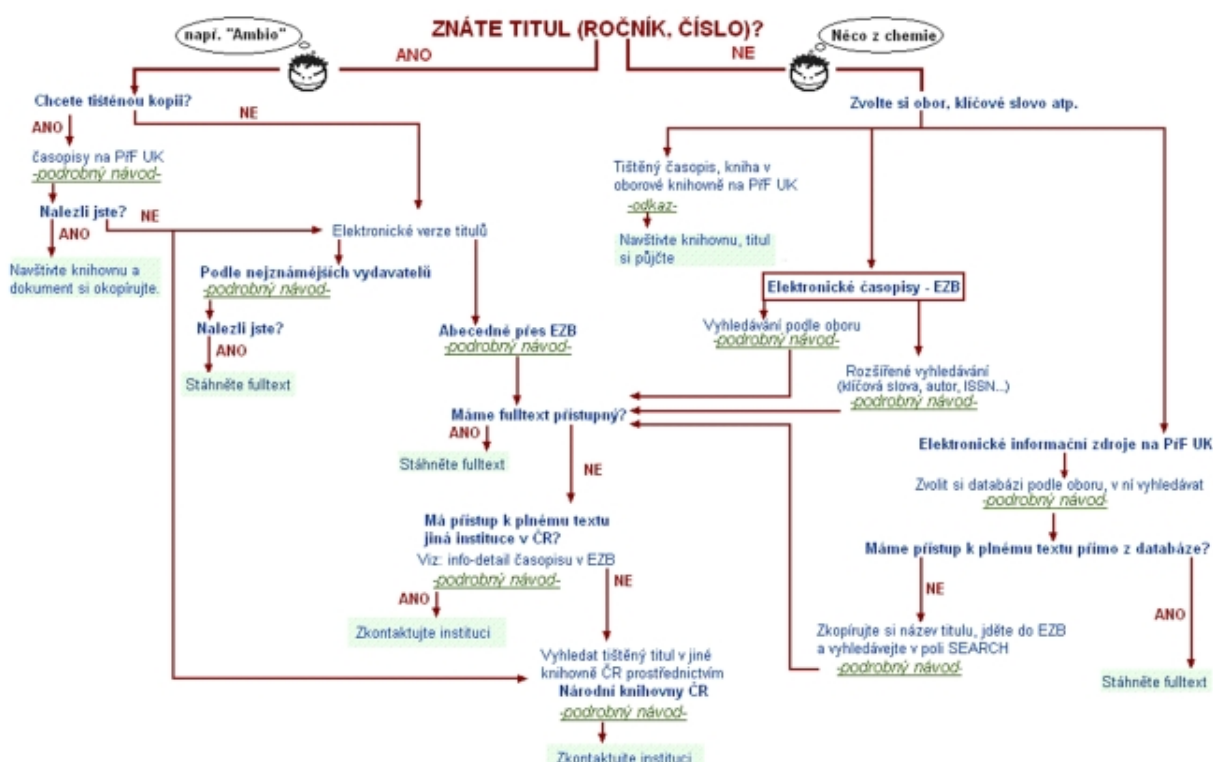
Online vyhledávání ve specializovaných odborných databázích běžným uživatelem je typickým příkladem toho, že vyhledávání relevantních informačních zdrojů není v žádném případě triviální. Pokud se již uživatelé dostanou k vyhledávání vědeckých poznatků, bez odborného vedení většinou využívají pouze Google, a pokud již někteří odborné články potřebují a vyhledávají, převládá často nesystematický přístup. Toto si uvědomují i vydavatelé odborných databází a poskytují vylepšené uživatelské služby ve webovém prostředí svých databází – např. propojení bibliografických záznamů k plným textům, alerty apod.. Přesto nalézt potřebný plnotextový článek bývá občas sisyfovská práce.

Ke zvýšení využívání databází pomáhá jejich propagace na nástěnkách a především webových stránkách knihoven. Ty jsou průběžně aktualizovány a zkvalitňovány co do obsahu i přehlednosti. Uživatelé mohou též využívat webové stránky firmy AIP, kde jsou pro

každou instituci přehledně zobrazeny seznamy databází přístupných z jejich počítačových IP adres. Zodpovědní pracovníci se snaží o vytvoření uživatelsky příjemného a přehledného prostředí, popř. vytváří návody pro uživatele, v lepším případě interaktivní.

Příkladem takového návodu může být níže uvedené schéma, které je ukázkou toho, že problematika vyhledávání relevantních informačních zdrojů, zahrnující většinu problémů, na něž mohou uživatelé v rámci vyhledávání narazit, není triviální. Jedná se o praktické interaktivní schéma umístěné na webu PřF UK na stránce elektronických databází, které poskytuje i funkční odkazy na podrobné návody pro mezikroky.

Schéma č. 1: Schéma postupu vyhledávání plnotextového článku.

Zhodnocení projektu v roce 2006

V roce 2006 byl z projektu 1N04186 uskutečněn plánovaný konsorciální nákup databází:

- geologické databáze GeoBase, GeoRef,
- environmentální databáze ENVIRONetBase a ESPM,
- faktografické databáze Knovel z oboru přírodních věd, techniky, zdraví a hygieny, farmacie a potravinářství.

Dále byla zakoupena ze zbývajících finančních prostředků plnotextová databáze BioOne Fulltext pro přírodovědce čtyř českých univerzit. Na PřF UK byla tato databáze k dispozici již v roce 2005. Na PřF MU Brno, Ostravské univerzitě a Univerzitě J.E.Purkyně v Ústí nad Labem je k dispozici od září 2006.

V projektu zúčastněné instituce jsou od počátku zařazeny do skupin podle užívaných databází, tj. podle zájmu svých uživatelů. Přístupy jednotlivých institucí k zakoupeným databázím jsou označeny křížkem v níže uvedené tabulce č. 1.

Tabulka 1: Přístupy jednotlivých institucí zastoupených v konsorciu k zakoupeným databázím.

Instituce	Geo	Knovel	ENVIOnetBASE	ESPM	BiOne
Univerzita Karlova v Praze, PŘF	x	x	x	x (celá UK)	x
Univerzita Palackého Olomouc, PŘF	x	x	x	x	
Masarykova univerzita v Brně, PŘF	x	x	x	x	x
Vysoké učení technické v Brně		x			
Univerzita T. Bati ve Zlíně		x	x	x	
Státní zdravotní ústav, Praha		x		x	
Ostravská univerzita v Ostravě	x	x	x	x	x
Univerzita Pardubice v Pardubicích		x			
Univerzita J.E.Purkyně v Ústí nad Labem	x	x	x	x	x
Česká zemědělská univerzita v Praze	x	x	x	x	
Veterinární a farmaceutická univerzita v Brně		x		x	
Západočeská univerzita v Plzni	x				
Geologický ústav AV ČR, Praha	x		x	x	
Národní knihovna, Praha	x		x	x	
Geofyzikální ústav AV ČR, Praha	x				
Ústav strukt. a mech. hornin AV ČR, Praha	x				
Česká geologická služba, Praha	x				
VÚ geodet., topograf. a kartografický, Zdíby	x				

Jedním ze stanovených cílů projektu bylo uspořádat v roce 2006 školení informačních pracovníků a školitelů zúčastněných institucí v konsorciu, kteří by se jednak seznámili s těmito vylepšenými službami databází a jednak si uvědomili potřebu zintenzivnění informačních služeb na svých pracovištích. Řešitelka projektu společně se zástupci dodavatele uskutečnili pro informační pracovníky jednotlivých institucí konsorcia celkem 10 školení zaměřených vždy na konkrétní databázi zakoupenou z projektu. Celkem se uskutečnilo 5 školení v Praze na půdě PŘF UK, jichž se zúčastnilo celkem 60 účastníků a dalších 5 školení se konalo v Brně na půdě PŘF MU, kde se zúčastnilo celkem 22 účastníků.

Zástupci institucí se v průběhu roku soustředili na informační výchovu uživatelů, která obecně vede ke zvýšení využívání databází. Průběžná hodnocení zodpovědných pracovníků svědčí o tom, že všude intenzivně probíhala informačně výchovná a poradenská činnost, semináře, školení a velmi často i osobní konzultace. Na části vysokých škol se podařilo získat od vedení škol podporu ve formě nepovinného popř. volitelného předmětu, někde dokonce kreditovaného.

Situace na PŘF UK

Pracovníci Střediska vědeckých informací Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze věnují své úsilí v přiblížení elektronických informačních zdrojů pregraduálním i postgraduálním studentům, odborným pracovníkům případně i celým katedrám, které o to projeví zájem. Informační semináře na zcela dobrovolné účasti byly vyzkoušeny již v roce

2005. Tyto kurzy se setkaly s kladným ohlasem uživatelů a proto byla jejich nabídka pro rok 2006 rozšířena, zejména na začátku akademického roku 2006/2007.

Bylo zorganizováno celkem 21 akcí - seminářů a školení, na nichž se podíleli pracovníci Střediska vědeckých informací. Většinou se jednalo o školení přímo u počítačů v počítačové učebně. Vedle 234 účastníků většinou z řad studentů vyšších ročníků bylo proškoleny 456 nastupujících studentů prvních ročníků na úvodních akcích pořádaných fakultou v Poříčí. V podzimním semestru školního roku 2006/2007 se podařilo, aby byl vypsán nepovinně volitelný kreditovaný předmět „Služby knihoven a informační zdroje PřF UK v praxi“. V prvním roce si předmět zapsalo celkem 18 studentů. Vedle problematiky elektronických informačních zdrojů byla náplní výuky též problematika bibliografických citací a webových prezentací doplněná praktickými úkoly. Tabulka č. 2 udává Přehled uskutečněných školení na PřF UK.

Tabulka 2: Přehled uskutečněných školení na PřF v roce 2005.

rok 2005	Počet školení	Počet účastníků
Jednorázové kurzy EIZ na PřF UK	3	40
Kurz pro studenty 1. ročníků	4	470

Tabulka 3: Přehled uskutečněných školení na PřF v roce 2006.

rok 2006	Počet školení	Počet účastníků
Jednorázové kurzy EIZ na PřF UK	15	157
Kurz pro studenty 1. ročníků	4	456
Specifické kurzy (školení na konkrétní databázi)	2	77

Sledování statistik využívání a aktivit účastníků.

Statistické přehledy využívání databází byly průběžně sestavovány a kvartálně vystavovány pro zúčastněné instituce i uživatele na webové stránce informačních zdrojů Přírodovědecké fakulty UK (pracoviště řešitelky projektu) na adrese:

<http://lib.natur.cuni.cz/BIBLIO/index.php?menu=statistiky> . Jednotlivé instituce si tak mohou vytvořit obrázek o tom, zda jejich uživatelé databáze využívají.

Díky sledování statistik využívání se odhalil případ, kdy došlo v jedné instituci k tzv. „vykrádání“ geologických databází. Lze předpokládat, že došlo ke stahování záznamů jakýmsi elektronickým robotem. Situace se s touto institucí řešila a naštěstí nedošlo k zastavení přístupu ze strany producenta.

Přehled využívání databází je uveden v tabulkách č. 5 a č. 6. Bohužel není prozatím všemi vydavateli zaručeno dodání porovnatelných údajů. Např. u statistik dodávaných vydavatelem databází Environetbase a ESPM nejsou k dispozici počty stažených nebo zobrazených dokumentů.

Grafy č. 1 a č.2 vycházejí z údajů uvedených v těchto tabulkách. Znázorňují využívání elektronických informačních zdrojů zakoupených z projektu 1N04186 v rámci celého konsorcia a v rámci Přírodovědecké fakulty UK.

Využívání elektronických databází v porovnání s předchozími lety vzrůstá. Za názornou ukázkou lze považovat tabulku č. 5, která uvádí porovnání statistických údajů využívání databází uživateli Přírodovědecké fakulty UK za roky 2005 a 2006. Nárůst lze přičíst samozřejmě k současnému všeobecnému trendu přesunu zájmu od klasických informačních zdrojů k elektronickým. Doufáme ale, že přesto, že se výjimečně najdou i někteří odpůrci seminářů a výuky, je přínos práce informačních pracovníků v tomto ohledu nezanedbatelný.

Tabulka 4: Využívání databází na PřF UK.

PřF UK využívání databází				Meziroční navýšení
	2005	2006	navýšení	
ESPM	1898	6192	3,262381	
ENVIROnetBase	135	204	1,511111	
Knovel	306	712	2,326797	
BioOne	482	1488	3,087137	
GeoBase/GeoRef	21332	23643	1,108335	

Tabulka 5: Využívání databází v institucích v konsorciu.

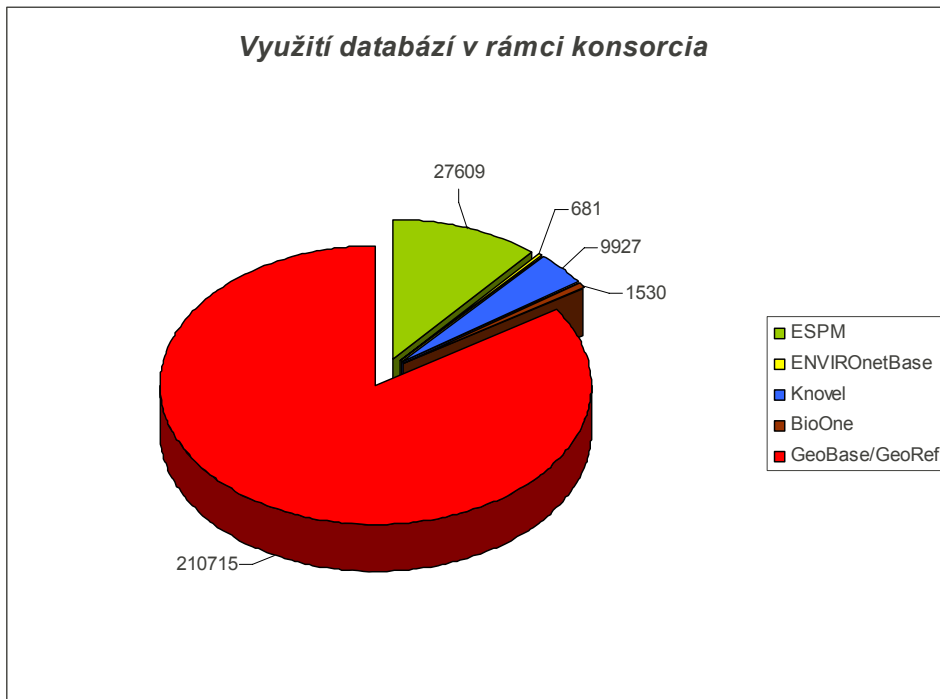
Konsorcium													
		leden	únor	březen	duben	květen	červen	červenec	srpen	září	říjen	listopad	prosinec
ESPM	<i>počet dotazů</i>	1409	1009	2309	1919	4057	2730	866	1738	941	3091	7235	305
ENVIROnetBase	<i>počet dotazů</i>	22	42	48	65	31	18	35	4	59	57	222	78
	<i>sessions</i>	31	37	60	66	35	18	15	8	24	119	118	52
Knovel	<i>title visits</i>	716	703	1238	851	1285	563	381	255	392	1564	1127	852
	<i>sessions</i>	857	822	1179	977	1067	831	631	248	471	2192	1199	930
BioOne	<i>full texts</i>	95	220	401	235	183	98	53	180	54	11	0	0
GeoBase/GeoRef	<i>records viewed</i>	47410	15177	9565	11075	4965	4208	63383	4345	3215	16902	19540	10930

Tabulka 6: Využívání databází zakoupených z projektu na PřF UK v Praze.

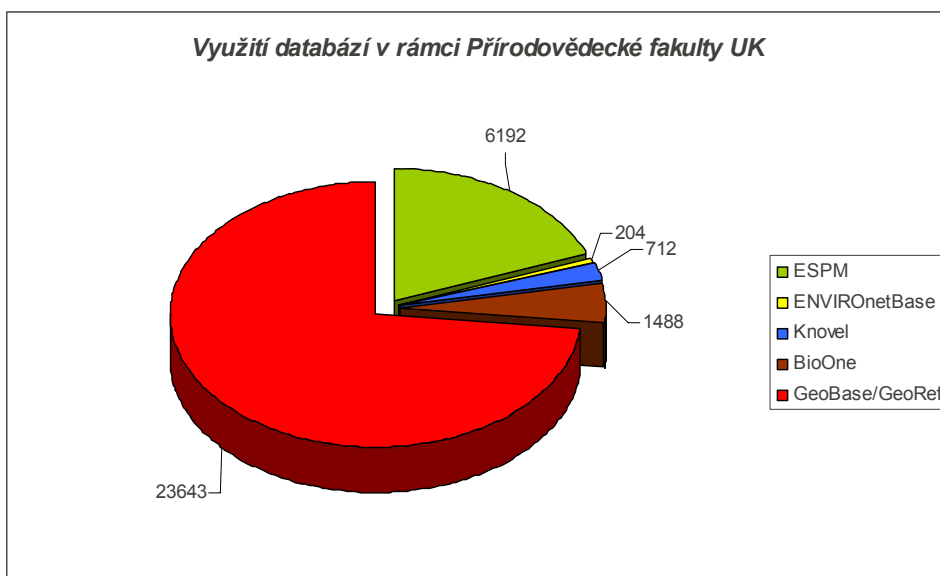
Přírodovědecká fakulta UK v Praze													
		leden	únor	březen	duben	květen	červen	červenec	srpen	září	říjen	listopad	prosinec
ESPM	<i>počet dotazů</i>	237	377	1501	514	879	212	107	1135	276	351	589	14
ENVIROnetBase	<i>počet dotazů</i>	5	26	7	15	8	2	16	1	1	12	104	7
	<i>sessions</i>	12	14	16	29	11	10	11	3	4	20	29	7
Knovel	<i>title visits</i>	19	39	133	56	31	22	24	32	27	109	134	86
	<i>sessions</i>	39	76	127	80	45	33	26	21	30	104	176	58
BioOne	<i>full texts</i>	95	220	401	235	155	84	53	180	54	11	0	0
GeoBase/GeoRef	<i>records viewed</i>	1334	3600	3391	3373	759	1071	3006	813	447	2481	2776	592

Níže uvedené grafy vycházejí z údajů v tabulkách č.5 a č.6. Znárodnují využívání elektronických informačních zdrojů zakoupených z projektu 1N04186 v rámci celého konsorcia a v rámci Přírodovědecké fakulty UK.

Graf 1: Využívání elektronických informačních zdrojů v rámci celého konsorcia.

Graf 2: Využívání elektronických informačních zdrojů v rámci PŘF UK.

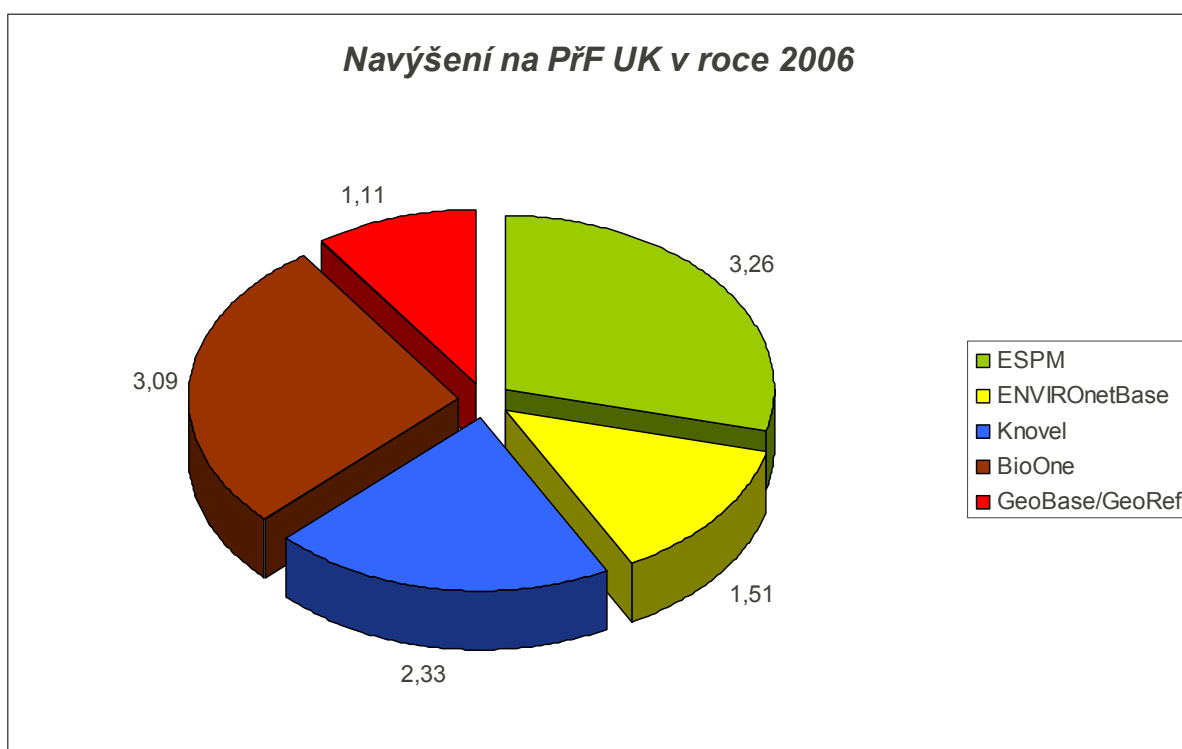

Tabulka č. 7 uvádí porovnání statistických údajů využívání databází uživateli Přírodovědecké fakulty UK za roky 2005 a 2006.

Tabulka 7: Nárůst využívání databází na PřF UK.

	2005	2006	navýšení
ESPM	1898	6192	3,262381
ENVIRONetBase	135	204	1,511111
Knovel	306	712	2,326797
BioOne	482	1488	3,087137
GeoBase/GeoRef	21332	23643	1,108335

Graf 3: Nárůst využívání elektronických zdrojů na PřF UK v roce 2006 oproti roku 2005.

Závěr

Využívání elektronických databází v porovnání s předchozími lety vzrůstá. Nárůst lze samozřejmě přičíst k současnému všeobecnému trendu přesunu zájmu od klasických informačních zdrojů k elektronickým.

Doufáme ale, že přesto, že se výjimečně najdou i někteří odpůrci seminářů a výuky, je přínos práce informačních pracovníků v tomto ohledu nezanedbatelný.